

Leon Heuts, journalist

‘Ik ben niet meer overal welkom’, merkt Gijs van Oenen, rechtsfilosoof aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Twee jaar geleden nog hield hij vaak lezingen over de noodzaak van gedogen om een rechtssysteem in stand te houden. Gedogen is volgens hem het smeersel van het strafrecht; als recht te rigide wordt, en louter formeel straffen oplegt aan de hand van geschreven wetten, dan zullen burgers zich steeds minder vinden in dat recht. Uiteindelijk ondermijnt dat de rechtsstaat. Maar gedogen is ‘uit’. Het is een zwakgebod, ‘pappen en nathouden’, terwijl harde maatregelen noodzakelijk zouden zijn. Neem nu de bedreiger van minister Verdonk. Deze man belt naar een radioprogramma, en zegt dat Verdonk moet stoppen met haar uitzetbeleid. Zo niet, dan zou haar hetzelfde overkomen als Fortuyn. Verdonk doet aangifte, de man wordt opgepakt en krijgt twee jaar – waarvan acht maanden voorwaardelijk. De motivering van de rechtbank was dat niet alleen Verdonk werd bedreigd, maar de gehele Nederlandse samenleving. Dát wordt tegenwoordig gewaardeerd: klare taal.

Van Oenen snapt de straf niet. Niet dat hij de motivering van de rechtbank niet kan volgen, hij is het er zelfs mee eens. ‘Mensen snappen niet meer dat een politicus een andere status heeft dan een burger, ook voor het recht. Hij is volksvertegenwoordiger. Daarom geniet hij ook een zekere mate van onschendbaarheid.’

Voor Van Oenen is het uitspreken van een straf

Gijs van Oenen:

‘In de cultuur van *Ik zeg wat ik denk* begrijpen we niet meer wat ons samenbindt’

een ‘herinnering aan wat wij collectief van waarde achten’. ‘Als ik een kaartje koop voor de tram, wil ik dat een ander ook een kaartje koopt. Zo houden we immers het openbaar vervoer in stand. Een boete kan een zwartrijder daaraan herinneren. Het is ook van algemeen belang dat een volksvertegenwoordiger zijn werk kan doen. Er wordt zelfs een principiële grens overtreden als leden van de regering worden bedreigd.’ Dus: vervolgen, oké.

Maar een dergelijke zware straf schiet zijn doel voorbij. Sterker nog: voor Van Oenen is het een

‘Twee jongens worden vervolgd omdat ze met een hatelijke rap Hirsi Ali zouden hebben bedreigd – maar is Hirsi Ali Kamerlid, columniste van het Algemeen Dagblad of symbool van islamhaat?’

bewijs dat ook de rechterlijke macht geen antwoord heeft op de crisis waarin de Nederlandse samenleving zich bevindt. Die crisis is het doorgeschoten individualisme, en het uiteenvallen van vanzelfsprekende verbanden. Zware straffen zullen daar niets aan veranderen – je kunt daarmee eenheid niet afdwingen. Een straf moet iemand doen beseffen wat collectief van waarde is. Maar wat als er geen collectieve waarde meer is, als in een cultuur ‘ik zeg wat ik denk’ tot *leitmotiv* is verheven? ‘Zo’n cultuur heeft het individu heilig verklaard. Omdat we niet meer begrijpen wat ons samenbindt, worden mensen snel uitgescholden – ook, en met name, politici.’

Van Oenen: ‘Typerend voor deze cultuur is de vraag: “Waar ligt de grens?”. Mogen we álles zeggen? Alleen een cultuur die gefascineerd is met het doorbreken van grenzen stelt dergelij-

ke vragen. In een cultuur waarin gezamenlijke waarden vanzelf spreken, worden die vragen niet gesteld.’ Het is ook moeilijk om grenzen te trekken. Van Oenen: ‘Neem nu die twee jongens die strafrechtelijk worden vervolgd omdat ze een hatelijke rap op het internet hebben geplaatst over Hirsi Ali. Het is niet eenvoudig om in te schatten wie Hirsi Ali is. Is ze een Kamerlid, of is ze een columniste van het *Algemeen Dagblad*? Of is ze een symbool van islamhaat? Toch zeggen we dat een Kamerlid wordt bedreigd. En: door nieuwe media “bedreig” je al snel; die jongens plaatsten een nummer op internet, waren het zelf al weer half vergeten, en voordat ze het weten worden ze vervolgd.’

De rechterlijke macht moet een andere koers volgen dan rigide straffen, vindt Van Oenen. ‘Zowel burgers als rechters, officieren en advocaten moeten zich realiseren dat het recht niet louter een formeel systeem is dat van bovenaf wordt opgelegd en “gehandhaafd”. Recht is een *activiteit*. Het moet actief *in stand worden gehouden*, als “spel” tussen juridische ambtsdragers, burgers en overheid. “Rechtsbesef” moet dus in zekere mate bij al die partijen aanwezig zijn en worden bevorderd.’

Het zou ideaal zijn als ook de gestrafte burger weet waarom hij fout zat, en zich herkent in de straf. Maar weet de bedreiger van Verdonk dat nog? Of is ook hij dermate opgeslokt door de individualistische ‘ik zeg wat ik denk’-cultuur dat hij deze straf nooit kan begrijpen? Rechtsbesef bij burgers kan alleen worden gekweekt door de burger bij de rechtsstaat te betrekken.

Van Oenen geeft toe: zijn opvatting is uit de tijd. We houden tegenwoordig van spierballentaal, wij burgers, politici én ook rechters. De rechter moet er immers voor oppassen dat hij niet ook de kritiek van ‘pappen en nathouden’ over zich heen krijgt. Van Oenen: ‘Hopelijk kan hij zich daartegen beter wapenen dan de politicus. En laat de burger – die zware straffen eist als antwoord op de crisis van het individualisme – hem daarvoor ook de ruimte.’